

XIX. YÜZYILDA AVRUPASI'NDA YAŞANAN İHTİLAL HAREKETLERİ VE BU İHTİLALLERİN OSMANLI DEVLETİ İLE TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE ETKİLERİ

UMUT C. KARADOĞAN*

ÖZ

Macar ve Leh yönetimlerinin 1848 İhtilallerinin etkisi ile Avusturya'ya karşı bağımsızlık mücadelesine girişmeleri ve Avusturya ile yaptıkları askeri mücadeleyi kaybetmelerinin ardından Osmanlı Devleti'ne sığınmalarını anlatan, sığınmanın ardından Anadolu topraklarında yürüttükleri siyasi mücadelenin yanı sıra Osmanlı Devleti'nin dış politika da bu hususta sergilediği tutumu gözler önüne seren bir çalışmadır. Macar Mültecileri sorunu, Osmanlı Devleti ile Avusturya ve Rusya arasında diplomatik krize de sebep olmuştur.

Mülteciler Meselesi, Osmanlı Devleti'nin sığınmacıların Osmanlı topraklarına girmelerine izin vermeleri ile başlamıştır. Bu süreçte Avusturya ve Rusya, Osmanlı Devleti'nden, sığınmacıların iadesini talep etmişse de bu Osmanlı devlet adamları tarafından reddedilmiştir. Avusturya'nın talebinin geri çevrilmesiyle de mesele siyasî kriz niteliğine bürünmüştür.

Osmanlı Devleti bu türden tehditler içeren bir siyasi belgeyi kabul etmemiştir. Bu redd-i talep devletin uluslararası siyasî mecradaki itibarını da kurtarmıştır. Dünya kamuoyu nezdinde itibarı kurtarmanın yanında buna bir de Osmanlı devlet felsefesi eklenince, mesele devleti için oldukça önemli bir duruma gelmiştir. Osmanlı Devleti her türlü olumsuzluğa ve diğer Avrupalı devletlerin saldırgan tutumlarına rağmen duruma boyun eğmeyerek, siyasi kararlılığını devam ettirmiştir. Bu sebeple Avusturya ve Rusya ile de diplomatik ilişkiler sürdürmüştür. Bunun için Fuad Efendi önce Bükreş daha sonra da St. Petersburg'a fevkalade elçi sıfatıyla gönderilmiştir. Fuad Efendi, diplomasinin farklı yöntemlerini kullanarak meselenin seyrini değiştirmiştir. Aynı diplomatik inceliklerle İngiltere ve Fransa'nın açık destekleri alınmıştır. Bu açık desteklerle Osmanlı Devleti "Mülteciler Meselesini" kendi lehine çevirerek istediği şekilde halletmiştir. Bu siyasî olay Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyıldaki en önemli dış politik başarısı olmuştur.

Anahtar kelimeler: Mülteci, Yardım, Macar-Leh, Askeri ve Politik, Kütahya, İltica

* Uzman, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi, umutkaradogan@mynet.com

REVOLUTION MOVEMENTS IN EUROPE IN XIX. Th. CENTURY AND THEIR EFFECTS ON OTOMAN STATE WITH THE REPUBLIC OF TURKEY

ABSTRACT

This study aim store vealf acts about Hungarian-polish asylum which occurred as a result of the independence struggle which originated just after 1848 revolution and their seek for finding a shelter in Anatolia which was under the control of Ottoman State and also was loose the war. Their diplomatic striving and Ottomans attitudes on this specific issue are also discussed in this article. Hungarian refugee problem caused a diplomatic crisis between Ottoman State to Austria and Russia.

Refuges problem had started When Ottoman State allowed them to step into Ottoman prevalence place. Within this process, even though Austria and Russia demanded and kept down on there fuggiest which are leaved their main country? Ottoman politicians refused that request. After this refusal situation the crisis altered to diplomatic crisis who must solved.

Ottoman State did not accept this diplomatic document which consisted severe threats. This refusal also rescued the reputation of the state in international arena. Apart from this survival, problem can be considered vital when Ottoman State philosophy is taken into consideration. Ottoman State continued its political determinacy without showing any sign of submission in spite of all negativity and the aggressive attitudes of European countries.

As a result, it continued its diplomatic relations with Austria and Russia. Fuad Efendi was sent to first Bucharest stand then St. Petersburg as an ambassador or plenipotentiary. By used different techniques of diplomatic, he chanced the path to problem follows. He also gained the support of England and France by the same way. With their support, Ottoman State solved refugee's problem as it wanted. This political event has been one of the main incidents of XIX. Th. Century's Ottoman State.

Keywords: Refugees, Military and Politic, Hungarian-Polish, Kütahya, Asylum

GİRİŞ

1848 yılında Avrupa’da pek çok ülkede burjuva sınıfının aristokrat sınıfından hak talep etmesi esasına dayanan sınıf ayaklanmaları yaşanmıştır. Ancak Macaristan’da yaşanan ayaklanmaların içeriği bir sınıf çatışması biçiminde değil, bir milliyetçilik ayaklanması şeklindedir. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’na karşı harekete geçen Macar milliyetçilerinin amacı, “Tam Bağımsız Macaristan” ın teşekkül ettirilmesidir. Macar milliyetçileri de bu düşünce ile 1848 yılının Mart ayında harekete geçmişlerdir¹.

Macar Ayaklanmasının temellerinin XIX. Yüzyılın başlarında atıldığı söylenebilir. Macaristan’da oluşmaya başlayan entelektüel platform ve bu değişimin maddi yönünün etkisinin getirisi olan sanayileşme ve kentleşmenin yaygınlaşması ülkeyi 1830 ve 1848 İhtilallerine taşımıştır².

Macarlar, Avusturya-Macaristan Kralı Ferdinand’dan tamamen Macarlardan mürekkep bir yeni kabine kurulmasını, yüksek tabakaya verilen vergilerin ve imtiyazların kaldırılmasını, anayasa hükümeti sistemine geçilmesini teklif etmişlerdir. Bu tekliflerin önderliğini de genç bir avukat ve muhalif olan LajosKossuth üstlenmiştir³.

Avusturya-Macaristan kralı Ferdinand, yapılan teklifi istemeyerek kabul etmiş, 17 Mart 1848 tarihinde de Kont Batthianyi başkanlığında ilk Bakanlar Kurulu oluşturmuştur⁴. LajosKossuth ise, kurulan hükümetin ilk Maliye Bakanı’dır⁵.

Macaristan’daki gelişmeler Ferdinand’ın beklentileri doğrultusunda gerçekleşmeyince İmparator Ferdinand, verdiği sözü tesirsiz bırakmak için Hırvat milliyetçiliği ile tanınan Jozef Jellacsics’i 23 Mart 1848 tarihinde Macaristan’a Başkomutan (Ban) olarak atamıştır⁶. Jellacsics, Macaristan’ı işgal ederek, ülkenin her tarafında örfi idare ilan etmiştir⁷. Toprakların gerçek sahibi olan Macaristan Hükûmeti’nin kararlarını uygulamadan kaldırmıştır⁸.

¹ John H. Komlos, **KossuthInAmerica 1851-1852**, New York, s.35; İsmail Doğan, “**XIX. Yüzyıl Macar Tarihsel Romanında Türkler**” Türkiye’de Sosyal Bilimlerin Gelişmesi ve Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Sempozyumu (24-26 Nisan 1996) Ankara 1998, s.398

²GyörgyCsorba, **Kossuth’un Ayrılmasından Sonra Macar Mültecilerinin Hayatı ve Faaliyetleri, LajosKossuth’un Doğumunun 200. Yıldönümünde LajosKossuth 1848-1849 Osmanlı Macar İlişkileri, Editörler:** Celal İnal-Naciye Güngörmüş, Kütahya 2002, s.43-47; Doğan, **a.g.e.**, s.398

³AhmedVefik, **Türkiye’de Mülteciler Meselesi**, İstanbul, 1926, s. 5

⁴ Charles Brevning, **The Age OfRevolutionandReaction 1789-1850**, U.S.A., 1970, s.278

⁵ Nejat Göyünç. “*1849 Macar Mültecileri ve Bunların Kütahya ve Halep’e Yerleştirilmeleri ve İlgili Talimatlar*”,Türk Macar Kültür Münasebetleri Işığı Altında II. RakocziFerenç ve Macar Mültecileri Sempozyumu (31 Mayıs 3 Haziran 1976),İstanbul 1976, s. 174; RifatUçarol, **Siyasî Tarih**, Ankara 1979,s. 85; Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1789-1914**, Ankara 1997,s. 151; Abdullah Saydam, “*Kütahya’da Mülteci bir Cumhurbaşkanı Louis Kossuth*”, **Tarih ve Toplum**, Cilt: 28., Sayı: 167., İstanbul 1997, s.5; Abdullah Saydam, “*Osmanlıların Siyasî İlticâlara Bakışı ya da 1849 Macar-Leh Mültecileri Meselesi*”,**Belleten**, Cilt: LXI., Sayı: 231’den ayrı Basım, Ankara 1997,s. 341; Robert Hermann, **Doğumunun 200. Yıl DönümündeLouis Kossuth 1848-1849 Macar Özgürlük Savaşı**, (Çeviren Yılmaz Gülen), Budapeşte 2003, s. 55-58; Genelkurmay, **Tarihte Türk- Macar İlişkileri**, Ankara 2002, s. 51.

⁶**Ban:** Osmanlı Devleti’nde küçük yerleşim yerlerinin yöneticilerine verilen isim, Sancak Beyi anlamında kullanılmıştır. Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, Cilt 5., (6. Basım), Ankara 1994, s. 213; Ahmet Refik **a.g.e.**, s. 5; F.Eckhart, **Macaristan Tarihi** , (Çeviren: İbrahim Kafesoğlu), Ankara 1949, s. 205; Ziya Şakir, “*Türkiye’ye İlticâ Eden Macar Büyükleri*”, **ResimliTarih Mecmuası**, Sayı: 30., İstanbul 1952, s. 1529; Uçarol, **a.g.e.**, s. 86 Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 152; Saydam, “*Osmanlıların Siyasî ...*”, **a.g.e.**, s. 341

⁷ İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Kütahya Şehri**, İstanbul 1932, s. 276

⁸Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 276; Eckhart, **a.g.e.**, s. 205-206.

FerencKaroly, Jellacsics ile Batthianyî arasında uzlaşma teşebbüsünde bulunmak maksadıyla her ikisini de İnsbruck'a davet etmesine rağmen, Jellacsics bu davete icabet etmeyerek faaliyetlerine devam etmiştir. Ban Jellacsics, 29 Mayıs 1848 tarihinde Hırvatistan'ın, Macaristan'dan ayrılarak Viyana'ya bağlandığını dünya kamuoyuna duyurmuştur.

Güney Sırp lar ile Rumenler de Avusturya ile birlikte hareket edeceklerini beyan edince, Macar Hükûmetinin, memleketi ve kendi itibarını savunmasını zorunlu hale gelmiştir. İlk olarak Karoly başkanlığında toplanan vekiller heyeti, uzlaşma teklifini reddeden Jellacsics'i azleden bir krallık beyannâmesinin çıkarılmasını kararlaştırmış ve beyannâme hazırlanmıştır. 18 Haziran 1848 de Jellacsics'in azledildiği ilan edilmiştir⁹. 14 Temmuz 1848 tarihinde 200.000 kişilik bir savunma ordusu ve müdafaa komitesinin kurulması¹⁰ ve komitenin başına da Kossuth'un geçmesi kararlaştırılmıştır¹¹.

Kurulan bu ordu tecrübesiz olmasına rağmen, başlarda Jellacsics'in ordusu karşısında başarılı olmuş¹², fakat Jellacsics'in emrine verilen yeni kuvvetler karşısında daha fazla direnememiştir. Zaten Macarların esas ordusu Viyana emrinde İtalyanlara karşı savaşmaktadır¹³. Bu mağlubiyette Viyana'dan gönderilen Windischgratz komutasındaki orduların Jellacsics'e katılması da önemli bir etken olmuştur¹⁴. Ancak Györgi'nin komuta ettiği Macar birlikleri, silinme durumuna gelen ihtilâl girişimine canlılık getiren bir hareket ile Korgeneral Schlick'in ordusunu yenmeyi başararak Peşte'yi alıp General Klapka'nın komuta ettiği ordu ile birleşmiştir. György'ninHatvan, TapiobicskeIsgzeg, Vac, Nagysallo ve Komarom zaferleri sonucunda Avusturya orduları Pozsony'i sıkıştırmış, 1831 İhtilâli girişiminin önemli kumandanı General Bem, Erdel'i İmparatorluk ordularından temizlemiş; Sırp ları da mağlup edilerek Macaristan'ı ihtilâl hükûmetinin kontrolüne geçirmiştir¹⁵.

Bu zaferler sonrasında Başkahraman LajosKossuth'un önerisiyle 14 Nisan 1849 tarihinde Macaristan'ın bağımsızlığı ilan edilmiştir¹⁶. Kossuth da Macaristan geçici Cumhurbaşkanı olmuştur¹⁷.

Avusturya Kralı Ferdinand, bu durumda Rus Çarı I. Nicolai'yi yardımına çağırmıştır¹⁸. Rus Çarı I. Nikola, Yeğeni İvan Paskieviç'i komutasındaki 200.000 kişilik bir ordu ile

⁹ Bayram Nazır, *Mülteciler Meselesi 1849-1851* Erzurum, 1999 (Basılmamış Doktora Tezi), s.XV

¹⁰Eckhart, *a.g.e.*,s. 206.

¹¹Eckhart, *a.g.e.*,s. 206; Şakir, *a.g.m.*, s. 1528; Saydam, "Osmanlıların Siyasî ...", *a.g.e.*, s. 341; Ayhan Öztürk, "1848 Macar Ayaklanması ve Avrupa Devletlerinin Tepkileri", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: I., Sayı 3., Ankara 1997, s. 122.

¹²Eckhart, *a.g.e.*,s. 210; "...Macarların ilk zafer haberleri Türkiye'de alâka ve sempati ile karşılanmış hatta, Mustafa Reşid Paşa memnuniyetini saklayamamıştı...", Sinan Kenualp, "Bir Osmanlı Diplomatı KostakiMusurus Paşa", *Bellekten*, Cilt: 136., Ankara 1970, s. 430.

¹³ Nazır, *a.g.t.*, s. XVI.

¹⁴Brevning, *a.g.e.*,s. 249-250;

¹⁵ Ahmet Refik, *a.g.e.*,s. 6., Eckhart, *a.g.e.*, s. 211; Göyünç, *a.g.b.*, s. 173.

¹⁶Komlos, *a.g.e.*,s. 33; Kossuth Printing House, *TheHistory Of CapitalBubapest*, Budapest 1973, s. 35

¹⁷ Abdullah Saydam, "Müslüman Olan Macar Mültecileri Meselesi", Toplumsal Tarih, Cilt: IV., Sayı: 24., İstanbul 1995, s.16; Abdullah Saydam, "Kütahya'da Mülteci bir Cumhurbaşkanı Louis Kossuth", Tarih ve Toplum, Cilt: 28., Sayı: 167., İstanbul 1997 s. 261; Soysal, *a.g.m.*, s. 31; Saydam, "Osmanlıların Siyasî ...", *a.g.e.*, s. 341; Ayhan Öztürk, "1848 Macar Ayaklanması ve Avrupa Devletlerinin Tepkileri", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: I., Sayı 3., Ankara 1997, s. 123; Genelkurmay, *a.g.e.*, s. 52; Halász, *a.g.e.*, s. 23

¹⁸Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, Ankara 1990, s. 68

Avusturya'nın yardımına gelmiştir¹⁹. Haynau komutasındaki birliklerinde Ruslara katılımıyla, Macarların karşısına 370.000 kişilik bir ordu çıkmıştır²⁰. Bu büyüklükte bir ordunun karşısında Macar ihtilâl ordularının şansı olmayacağı açıktır. Gelişmelerin Macaristan'ın aleyhine döndüğü bir sırada Macarların en son zaferi, Budin kalesinin alınmasıyla yaşamıştır. Ancak bu geçici bir durumdur ve Macar orduları birleşik Rus-Avusturya orduları karşısında yenilmiştir. Birleşik ordular Macar ordusunun karşısında fazla bir direnişle karşılaşmaksızın Macaristan'ı işgal etmişler ve İhtilâlciler de bundan sonra ciddi bir kıyamla karşı karşıya kalmışlardır²¹.

Macar hareketi, kanlı bir şekilde bastırıldıktan sonra Macarlar ve onlara yardım eden Lehli ihtilâlciler Osmanlı Devleti'ne sığınmaya karar vermişlerdir²². Macar Milliyetçilerinin bu ihtilâl girişimi, Avusturya İmparatorluğu'nda zor günlerin yaşanmasına sebep olmasının yanında, Osmanlı toprağı olan Eflâk-Boğdan'a da sıçrama tehlikesi sebebi ile Osmanlı Devleti'ni yakından ilgilendirmektedir²³.

A) İhtilâlcilerin Yenilginin Ardından, Osmanlı Devleti'ne Sığınmaları ve Osmanlı Devleti'nde Macar Mültecileri Meselesi

Ülkelerini terk ederek Osmanlı Devleti'ne sığınan ilk mülteci kafilesi 1120 sayısına ulaşmıştı. İçlerinde General ve subaylardan oluşan birçok mühim şahsiyet bulunmaktaydı²⁴. Fuad Efendi, Osmanlı Devleti'ne sığınan bu subayların iadelerinin, onların canlarına mâl olacağını belirtip bunların sınırdan uzak iç bölgelere yerleştirilmesini tavsiye etmişti. Ama erlerin karar merciinde olmamaları dolayısıyla iadelerinin uygun olacağı görüşünü de dile getirmişti²⁵.

Bu arada da Osmanlı topraklarına ilticâ eden mültecilerin sayıları gün geçtikçe artmaktaydı. 16 Ağustos 1849 tarihinde kafilde Moris Perczel, Dembinski, Meszaros, MiklosPerczel gibi ünlü Macar komutanlar maiyetleri ile birlikte Osmanlı Devleti'ne ilticâ ettiler²⁶. İlticanın sonunda Meclis-i Mahsûs kararıyla Vidin'e gönderildiler²⁷. Üç gün sonra, 19 Ağustos 1849 tarihinde ihtilâl girişiminin lideri ve Macar Cumhurbaşkanı LajosKossuth ile beraberindekiler Eflâk'a sığındılar²⁸.

Ziya Paşa'nın rakamları dikkate alındığında, mültecilerin sayısı 1350'yi buldu²⁹. Bu sayının 53'ü Macar, 833'ü Polonyalı ve 464'ü İtalyan'dı³⁰. Bu mültecilere 27 Ağustos'ta

¹⁹İlber Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Askerî Reformlar ve Polonyalı Mülteci Subaylar", **Askerî Tarih Bülteni**, Sayı: 27., Ankara, 1989, s.19; Öztürk, "1848 Macar Ayaklanması...", **a.g.e.**, s. 124; Saydam, "Osmanlıların Siyasî ...", s. 342; Halász, **a.g.e.**, s. 23; Mehmet Saray, **Türk RusMünasebetlerinin Bir Analizi**, 2. Baskı, Ankara 2004, s. 123

²⁰Uzunçarşılı, **a.g.e.**,s. 277; Eckhart, **a.g.e.**, s. 212

²¹ Ahmet Refik, **a.g.e.**,s. 6

²²Sir, G.P. GuachWardaw, **The Cambridge History Of British ForeignPolicy (1783-1919)**, Volume II., (1815-1866) Londra 1923, s. 318-319; Brevning, **a.g.e.**, s. 251; Komlos, **a.g.e.**, s. 34; Güngörmüş, "1848-1849 Macar Özgürlük...", **a.g.e.**, s. 132; Halász, **a.g.e.**, s. 23; Saray, **a.g.e.**, s. 123

²³ Saydam, "Osmanlıların Siyasî ...", s. 340

²⁴ Ahmet Refik, **a.g.e.**, s. 6; Nazır **a.g.e.**,s. 13; Saydam, "Osmanlıların Siyasî ...", **a.g.e.**, s. 347-348

²⁵ Saydam, "Osmanlıların Siyasî ...", s.350

²⁶ Şakir, a.g.m., s. 1540; Nazır, **a.g.t.**, s. 17

²⁷ Nazır, **a.g.t.**, s. 19

²⁸ **a.g.t.**, s. 26

²⁹ Genelkurmay, **a.g.e.**, s. 55

birkaç önemli isimle birlikte bir grup mülteci daha katıldı. Önemli kişiler arasında General Kmety, General RichartGuyon, General Baron Stein’da vardı. Eylül ayı itibariyle Osmanlı Devleti’ne sığınan mülteci sayısı 5000’i buldu³¹. Bunlar sadece ihtilâlcı asker değildi. Aralarında kadınlar, çocuklar ve sanatkâr da bulunmaktaydı³².

Bu kadar çok mültecinin kış ayları gelmeden bir an önce yerleştirilmesi gerekiyordu. Başlangıçta Vidin’e yerleştirilen Kossuth ve yanındaki mülteciler, burada Rus saldırısına açık olduklarından 1849 sonbaharında Şumnu’da bir askeri kışlada “geçici” olarak iskân edildiler³³. Tüm bu gelişmeler yaşanırken Keçecizade Fuad Paşa, 16 Şubat 1849’da Şumnu’ya uğrayarak, mültecilerin sorunlarını ve taleplerini LajosKossuth’dan dinledi ve durumu padişaha intikal ettireceğine dair söz verdi³⁴.

B) Avusturya İle Osmanlı Arasındaki Diplomatik Görüşmeler ve Mülteciler Sorununun Çözülmesi

Avusturya Hükümeti, 5 Kasım 1849 tarihinde Hariciye Nazırı Âli Paşa’ya bir nota göndererek, Babiâli’den mültecileri sonsuza kadar gözetim altında tutmasını da istiyordu³⁵.

a) *Kütahya’da mecburî ikâmete tutulacak mülteci liderlerinin isim listesi Avusturya Büyükelçiliği tarafından takdim edilecek ve iki ay süreyle liste açık tutulacak, unutulmuş kişilerin isimlerinin yazılması temin edilecekti.*

Bu iki aylık süre 6 Haziran 1850 tarihinde son bulacaktır.

b) *Avusturya’da asayiş sağlandıktan sonra Osmanlı Devleti mültecileri bırakabilecek, yalnız bu aşamadaAvusturya ile mutabakat yolu aranacaktır.*

c) *Kütahya’ya ikâmet ettirilecek mültecilerin muhafazası Osmanlı Devleti’nin teminatında olacaktır.*

d) *Diplomatik münasebetlerin yeniden başlama şartı olarak iki devletin onayı olmadan mültecilerin serbest bırakılmayacaktır.*

e) *Mültecilerin Kütahya’daki ikâmetleri esnasında bir Avusturyalı memurun da bulunması; bu memurun mülteciler Kütahya’ya vardıktan sonra geri dönecektir.*

f) *Müslüman olan mültecilerin başka yere gönderilebilecektir, fakat onların diğerleri gibi korunmalarına azamî dikkat gösterilecektir³⁶.*

³⁰2 Politikacı, 4 General, 2 Miralay, 365 subay 949 asker 10 hizmetçi ve 18 kişi de vasıfsız insanlardan oluşuyordu., Nazır, **a.g.t.**, s. 30; Saymam, “Müslüman Olan...”,**a.g.e.**, s.16; Bayram Nazır, “*Macar ve Polonyalı ihtilalcilerin Osmanlı Devleti’ne İlticâsı ve Diplomatik Kriz*”, **Türkler**, Cilt:12., Ankara 2002, s. 814

³¹ Nazır, “Macar ve Polonyalı...”, a.g.e., s.815

³²“1849 Ekim ayının sonunda 5000 mülteci 3000’den fazlası yurtlarına geri döndü.”,Hermann, **a.g.e.**,s. 87; Göyünç, a.g.b., s. 175

³³ Nazır, “*Macar ve Polonyalı...*”, **a.g.e.**, s. 816; Herman, **a.g.e.**, s. 87; Genelkurmay, **a.g.e.**, s. 56.

³⁴ Nazır, **a.g.t.**, s. 260

³⁵ Saydam, “*Osmanlıların Siyasî ...*”, **a.g.e.**,s. 371; Nazır, “*Macar ve Polonyalı...*”, **a.g.e.**, s. 817

³⁶ Ahmet Refik, a.g.m., s. 18-19

Notanın ekinde de Kossuth başta olmak üzere, BatthianyiMeszaros, DembinskiZamoyski, Stein, Kmety, Horvard gibi birçok ihtilâlcı liderin isimleri eklenmiştir³⁷. 12 Kasım 1849'da Meclis-i Mahsûs Macaristan'daki durumun normale dönene kadar, mültecilerin gözetim altında tutulması ve Avusturya'nın listesinde bulunan kişilerin Kütahya'ya gönderilmesine karar verilmiştir³⁸.

Osmanlı Devleti, öne sürülen bu şartların tamamının kabul edilebilmesinin imkân dahilinde olmadığını, ancak ilişkilerin “normalleşmesi” adına birtakım girişimlerde bulunabileceğini belirtmiştir.

Bunun için öncelikle;

- 1) Mültecilerin serbest bırakılması konusunda üstünlük Osmanlı Devleti'nde olacaktır.
- 2) Konu ile ilgili olarak bir karar verildiğinde Avusturya Devleti bilgilendirilecektir.
- 3) Mülteciler ihtilâl hareketine girişemeyecekleri bir ana kadar gözem altında tutulacak, din değiştirenlerin Halep'e gönderilecektir.
- 4) Halep'e gitmek istemeyenler, İstanbul ve Avusturya sınırına yakın yerlerde istihdam edilmeyecektir.
- 5) Avusturya Sefareti tarafından tanzim edilecek defterin bu tahririn verilmesinden sonra iki ay açık kalacağı ve isimleri olmayanların diğer mülteciler gibi kabul edilecektir.

Bu teklifler Avusturya tarafından kabul edilerek diplomatik ilişkiler nisan ayı içerisinde başlatılmıştır³⁹.

C) Avusturya ile Yapılan Anlaşma Gereği Mültecilerin Kütahya'ya Yerleştirilmeleri ve Serbest Bırakılmaları

Rusya ve Avusturya ile varılan anlaşmalar uyarınca mültecilerin yerleştirilmesi için Kütahya, Halep, Malta gibi yerler uygun görülmüştü. Buna göre;

- a) Kossuth ile Kütahya'ya gönderilen Hıristiyan mülteciler.
- b) Bem ile Halep'e gönderilen Müslüman mülteciler.
- c) Rusya ve Avusturya'nın uygun gördüğü üzere Malta Adasına gönderilen mülteciler,
- d) Osmanlı yönetiminde görev almak ya da çeşitli Avrupa ülkelerine gitmek üzere bu üç gruptan hiç birine dâhil olmayıp, Şumnu'da kalan mülteciler⁴⁰.

³⁷ Nazır, a.g.t., s. 275-284

³⁸ Saydam, “Osmanlıların Siyasi ...”, a.g.e , s. 373; Nazır, a.g.t., s. 262

³⁹ Saydam, “Osmanlıların Siyasi...”, s. 373

⁴⁰ Nazır, a.g.t., s. 270

C1) Kütahya'ya Gönderilen Mülteciler

Sayı bakımından en az kişinin olduğu grupta 57 kişi bulunuyordu⁴¹. Ancak içindeki şahıslar açısından değerlendirildiğinde en dikkat çeken gruptu. Bu yüzden de özenli davranılmıştı⁴².

Mülteciler, Varna'dan Gemlik İskelesine *Tâif-i Bahri* vapuruyla getirilmişlerdir⁴³. Gemlik İskelesi'nde Miralay Süleyman Şefik Bey ve maiyetine teslim edilerek Gemlik ve Bursa üzerinden Kütahya'ya gönderilmişler ve yolculuk sırasında mültecilerin ulaşımına azamî dikkat edilmiş, misafirperverlikte kusur edilmemiştir. Zirâ bu durum, yola çıkmadan önce birkaç maddelik talimatla Miralay Süleyman Şefik Bey tarafından, vapurun kaptanı ve yol üzerinde bulunan güzergâhtaki görevlilere sıkıca tembihlenmiştir⁴⁴.

Mülteciler Temmuz itibariyle Kütahya'ya gelmişlerdir. Avusturya Hükümeti adına Büyükelçisi Kont ÖstermiStürmer'in hazırladığı listenin eklenen isimlerle sonradan arttığı görülmüş ve şehirdeki mültecilerin sayısı böylece 83 e kadar ulaşmıştır⁴⁵.

Kossuth çocuklarından önce Kütahya'ya gelmiştir. Ailesinin şehre gelmesinin ardından Kossuth'un yaptığı konuşma Osmanlı Devleti'nin tutumunu ve buna duyulan şükran hislerini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

"...Bu biçare çocuklarımın zalimler ellerinden kurtarub, melce-i penâh ve merhâmet-i adâletlerine ilticâ etmiş fukâra baba ve analarına böyle mu'azzen ve mükerremen gönderilmesi ve Devlet-i'Aliye'den hin-i müfârakatlarındadahî' Atiye-i Seniyyeihân buyrulması ve bâbı-merhametlerine ilticâ edeliden beru bil-cümle Macar fukarâlarına olan merhamet inâyâtı bir veçhile ifâsı teşekkür olunur hâlât değildir ve ahâli-i Macaristan bütün bütün esir olsalar yine bir zerresinin edâ-yı teşekkürü değildir ve cenâb-ı Allah Rûy-ı arzı halk edeli böyle bir pâdişâh-ı ma'deni adâlet gelmemiştir. Ve aşinâ-yitevârih olanları malûmudur. Rabbim 'ömr-ü şevket-i şâhânesinimüzdâd ve firâvân ve düşmanlarını makhûr ve perişân buyursun. Değil Türkistan 'umûm üzere bütün dünyada olan bikes fukarâ-yıbağışlasun ve Sultan Abdülmecid Efendimizin ve Sadrazam DevletlüÜbbehedlüReşid Paşa Hazretleri'nin bir müyîneahâli-i Macaristan ve 'umûm üzere ahâli-i Avrupa kurbân olsun deyü ağlayarak du'a eyledi ve sair rüfekâları dahi bülend- âvâz ile Türkçe- âmîndeyüferyâd eylemiş oldukları..."⁴⁶

⁴¹Istvan Dede; *The Lawful Revolution 1848-1849*, Newyork 1979.,s. 341; Nazır, *a.g.t.*, s. 270

⁴²Dede, *a.g.e.*,s. 341.

⁴³Kemal Karpat, "*KossuthInTurkey: TheImpact Of HungarianRefugeesInTheOttomanEmpire 1849-1851*",CİEPO Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslar arası Komitesi VII.Sempozyum Bildirileri, Yayına Hazırlayanlar: Jean Bacque, Louis Gramment, İlber Ortaylı, E. Van Danzel, Ankara 1994, s. s. 111.; Nazır, *a.g.t.*, s. 271

⁴⁴Güngörmüş, *a.g.m.*, s. 134;Hermann, *.a.g.e.*, s. 88; Bayram Nazır, "*Osmanlı Devleti'nin Aldığı Tedbirler ve Kütahya'dan LajosKossuth'u Kaçırma Girişimleri*", *Tarihve Toplum*, Cilt: 36., Sayı: 251., İstanbul 2001, s. 271

⁴⁵Kütahya'ya gönderilenler arasında üst düzey Polonyalı mültecilerde vardı. Bunların sayısı Macarlar kadar değildi. Wisocky İki yaveri ve bir hizmetçisi, Przmicsky ve bir hizmetçisi Macseinsky ve bir arkadaşı, Hâlâsz ve Brigancy'dir. Nazır, *a.g.t.*, s. 284

⁴⁶"*Kossuth, Kütahya'ya gelirken yanında sadece eşi bulunuyordu. Çocukları Frenc, Vilma ve Lajos Macaristan'da kalmışlardı. Kossuth'un kız kardeşi Lujya Rutkay, Avusturya Hükümeti'nden izin alarak 26 Mayıs 1850 tarihinde Peşte'den ayrılarak 7 Haziran'da İstanbul'a, oradan da 18 Haziran'da Kütahya'ya vasil oldular*" Nazır, *a.g.t.*,s. 288; LajosLukacs, *ChapteronTheHungaianPoliticalEmigration 1849-1867*,

Defterde isimleri Kayıtları Bulunanlar	Eşlik Eden Akraba veya Yakınları
Macar Mülteciler (Kütahya) LajosKossuth	Eşi Thresa, Daniel İhazs, Binbaşı Ede Bio, Yüzbaşı Frater, Klapka, Grehanek, Huzman, Berzenczey, Veigli Kosta Szerenyi, Török, Laslo, Lori, Kiniszi, Kappner, acs, Cseh, 3 hizmetçisi, Wagner, Timari, İspanczik
Battyhany	Eşi, Mihaloviç, üç hizmetçisi ve üç at Bakıcısı
Perczel Mor	Kâtibi ve yaveri
PerczelMiklos	Bir hizmetçisi
Szölösz	Bir hizmetçisi
Asboth	İki hizmetçisi
Meszaros	İki yaveri
Gyurman	Eşi ve bir hizmetçisi
Toplam:	47 kişi

Enterne edilen mülteciler 46 gün süren yolculuktan sonra 12 Nisan 1850'de Kütahya'ya vardılar. Kossuth ile refakatindekiler bir kışlaya yerleştirildiler. Bu arada mültecilerin sayısı 1850 yılının Aralık ayının sonunda 130'a kadar yükselmişti⁴⁷. Kossuth ve ailesine Kütahya Sultanbağımevkinde, Hacı Emin Sokakta Şeyh Seyfi Efendinin kardeşi Hamdi (Aydın) Efendi'nin evi tahsis edildi. İki katlı evdeki odalar Kossuth'un ve ailesinin yaşam standartlarına uygun olarak fakat Türk kültürüne göre yeniden düzenlenmişti⁴⁸.

C2) Kütahya'da Macar Mültecilerin Yaşamı ve Kütahya'dan Ayrılmaları

Kossuth Kütahya'da günlerini boş geçirmemiştir. Türkiye'de kaldığı bir buçuk sene içerisinde Türkçe öğrenmiş, hatta bir Türkçe Gramer kitabı hazırlamıştır. Kossuth'un kâtibi KarolyLaszlo ayrıca gramer kitabının birde kopyasını çıkarmıştır. 1848-1849 ihtilali sırasında edindiği tecrübeye dayanarak Kossuth, yeni bir özgürlük hareketinin başlaması halinde Macar ordusunun başkomutanlık görevini kendisinin üstlenmesi gerektiğine de Kütahya'da karar vermiştir. Bu sebeple JerzyBulharyn'den askeri konuda teorik ve pratik dersler almıştır. Elindeki kaynaklara da dayanarak askeri teori niteliğinde 19 inceleme yazmıştır. Bunların büyük kısmını Macar özgürlük savaşından aldığı örneklerle, bazı stratejik ve taktik sorunlara

DirectedByZsazsZsazsanOszkay, Budabest, s. 53-54; Nazır, a.g.t., s. 288-289; Tablo; **Sadaret Mektubu Umum Vilayet 58/77-5, Kütahya fi Mai 1851**

⁴⁷Hermann, .a.g.e.,s. 88

⁴⁸Bu eve çift kanatlı geniş bir bahçe kapısından ulaşılır. Giriş kısmına "sekialti" derler ki burası ayakkabı çıkarmak maksadı ile ayrılmıştır. Odalardaki tüm doğramalar, tavan, yüklük boyasız sade ahşaptandır. "Hayat" olarak adlandırılan evin iç balkon bölümü tamamen açıktır. Bülent Çetinor; "Kütahya Evleri ve Kossuth Müzesi", Sayı: 48, İstanbul, 1987, s. 22-23; LajosKossuth'un konakladığı ev, Maliye Bakanlığı Milli Emlak Genel Müdürlüğü tarafından 12.03.1979 tarih 3121-16722 (7316) sayılı yazısına göre Kültür Bakanlığı tarafından kamulaştırılmıştır. Kossuth Müzesi Genel Yazışmalar Dosyası; Pafta: 58, Ada: 375, Parsel:31

ışık tutan eserlerdir. Kossuth, yeni Macar özgürlük savaşının bir an önce başlaması içinde elinden geleni yapmıştır.

Kütahya’da kaldığı süre zarfında Kossuth, Avrupa’daki siyasilerden kendisini cesaretlendiren mektuplar da almıştır. İtalya’nın demokrat politikacısı Giuseppe Mazzini bunlardan sadece birisidir. Mazzini mektubunda Kossuth’u, Londra’daki İtalyan, Alman, Fransız ve Leh demokrat mülteci örgütlerinin çalışmasını koordine edecek olan Avrupa Merkezi Demokrat Komitesi’ne katılmaya davet etmiştir. Ancak Kossuth mektubu cevaplamak için uzun süre beklemiştir.⁴⁹

1848-1849 yıllarının milliyetler sorununun bıraktığı miras ve bundan çıkarılacak derslerin muhasebesini Kossuth, gene Kütahya’da yapmıştır. Ona bu ilhamı verenlerden biride, Batı’daki Macar mültecilerinin önemli liderlerinden László Teleki olmuştur. Paris’te Macar Menfaatleri temsilciliği görevini üstlenmiş olan Teleki daha 1849 ilkbaharında, Macaristan’da iç federasyon oluşturulması düşüncesinde kesin sonuca varmıştır. O’na göre “yalnız Avusturya değil, Szent Istvan’ın Macaristan’ı da ölmüştür”. Teleki’ye göre Macaristan ya toprak bütünlüğü ilkesinden vazgeçecek ve kendi milliyetleriyle anlaşacaktır. Bu olmaz ise Macaristan yok olacaktır.

Kossuth’un düşüncesine göre de Macaristan bir iç federasyonu kabul edemezdi. Bu durum farklı toplulukların yoğun olduğu bölgelerinde ülkeden kopmalarına yol açardı. Kossuth, milliyetler sorununun ancak Macaristan’ın komşu devletlerle konfederasyon kurmasıyla çözümlenebileceği görüşündeydi. 15 Haziran 1850’de Teleki’ye yazdığı mektupta dile getirilen plan, Macar, Leh, Çek, Hırvat, Sloven, Sırp, Damlat ve Romen bölgelerinin konfederasyonu çiziliyordu. Kossuth, tarihi Macaristan bölgeleri arasında sadece Hırvatistan ve Slovenya’nın kaderlerini tayin ve Macaristan’dan ayrılma haklarını tanıyordu. Kossuth ayrıca, -Sırp ve Romen beyliklerinin Osmanlı hâkimiyeti altında olmaları nedeniyle konfederasyonun kurulmasına Osmanlı Devleti’nin rıza göstermesini de gerekli görüyordu. Yine Macaristan’ın milliyetler sorunu, mevcut milletlerin dağılımına göre elden geldiği kadar vilayetlere bölünmesiyle çözülebilirdi. Bu da aynı şekilde ülkenin toprağı bölünmeksizin Macaristan’da iç federasyonun gerçekleşmesine yönelik bir çözümü gerekli kılıyordu. Kossuth bu düşüncesini 1851 Nisan’ın da ayrıntılarıyla kaleme almıştı. 19 Haziran’da Mazzini’ye yazdığı cevap mektubuna bu düşüncesini ekleyerek gönderdi. Çünkü Mazzini kendisinden, Macaristan’daki etnik gruplar arasındaki ilişkileri nasıl düzenlemeyi düşündüğünü açıklamasını istemişti. Kossuth ise “Kütahya Anayasa Taslağı” denilen bu çalışmasında sadece milliyetler sorununu nasıl düzenlemek istediğini açıklamakla kalmamış, aynı zamanda bağımsızlığını elde eden Macaristan’ın anayasal toplum düzeninin nasıl olmasını düşündüğünü de genel hatlarıyla anlatmıştı⁵⁰.

Mazzini’ye göre, gizli örgütler sayesinde Habsburg İmparatorluğunun çeşitli bölgelerinde aynı anda silahlı direniş başlatılabilirdi. Bu silahlı direnişe, Macaristan’da ve Lombardia’da konuşlanmış İtalyan ve Macar askerleri de katılabilirdi. Kossuth ise çözümü Macaristan’da silahlı ayaklanma ile çözmeyi düşünmüştü⁵¹.

Lajos Kossuth, Kütahya’da sadece askeri ve siyasi konularla değil, sosyal alanlarla da ilgili faaliyetlerde bulunmuştu. Kütahya halkının Macar mültecilere karşı takındıkları dostane

⁴⁹Göyünç, a.g.m., s. 179; Hermann, a.g.m., s. 88-89

⁵⁰a.g.m., s. 90-91

⁵¹Hermann, a.g.m., s. 89

tavır sebebi ile sadaret makamından Kütahya’da buldukları meskûn mahalde bir çeşme yaptırmak istediklerini Miralay Süleyman Şefik Bey’e beyan etmiş ve istekleri sadaret makamı tarafından kısa bir sürede kabul görmüştür.⁵²

Osmanlı ülkesine kabul ettiği ve Kütahya’ya sevk ettiği mültecilere hiçbir yardımdan kaçınmamıştır. Bunun en önemli örneklerinden birisi Sultan Abdülmecid tarafından mültecilere dağıtılması amacıyla tahsis edilen 150.000 kuruşun Ahmet Vefik Paşa tarafından mültecilere ulaştırılmasıdır. Dağıtım meslek ve rütbe dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Böylece mültecilerin malî anlamda bir sıkıntı çekmelerinin önüne geçilmek istenmiştir⁵³.

Ayrıca Miralay Süleyman Şefik Bey sadaret makamına gönderdiği raporda, Macar mültecilerin bazılarının yaşadığı sağlık sorunları dışında hiçbir şikâyetlerinin olmadığını, Hariciye Nezareti Mektubi Kalemi’nde ifade ederken, aynı raporda Paşa, “*bir üst düzey Macar mülteci olan Mayor Marjininski, eşi, çocukları ve hizmetlilerinden oluşan ailesine, şehrin merkezinde bir de konak tahsis edilmesi*” hususundaki mültecilerin özel taleplerini de merkeze bildirmekten çekinmemiştir.⁵⁴

Bu arada mülteciler Kütahya’da hayatlarını sürdürürken, Osmanlı devlet adamları için, Avusturya İmparatorluğu ile yapılan anlaşmanın şartlarının yerine getirilme zamanı da gelmiştir. Avusturya, mültecilerin Osmanlı Devleti’nce gözetim altında tutulmasıyla ilgili muhalefetini hali hazırda gündemdeki yerini muhafaza ediyordu. Osmanlı Devleti, bu talepler karşısında haklı bir yol tutmak için Macar mültecilerine Müslüman olmayı teklif etmişti. Ancak bu teklif ve yaşanan gelişmeler, Macar lideri Kossuth’u memnun etmemiştir. Yaşanan bu gelişmeye rağmen, Kossuth ve yardımcılarının 17-18 Eylül 1849 tarihinde iadesi Avusturya Hükümeti tarafından resmen bir tehlike olarak kabul edilmiştir⁵⁵.

Osmanlı devlet adamları, bu teklifi Kossuth’a İstanbul’da bulunan temsilcisi Kont Gyula Andrassy⁵⁶ e Macar ve Leh mültecilerin İslam dinine geçmelerinin amaca en uygun yol olacağını çünkü bu takdirde Sultanın kuşkusuz ve koşulsuz onları Ruslara ve Avusturyalılara

⁵² Bugün çeşme evin ana kapısının solunda merdivenlerin başında bulunmaktadır. Ancak yakın bir tarihte yol istinat duvarı çökülürken çeşme yıkılınca, aslından tamamen farklı şeklen varlığı olan bir çeşme inşa edilmişse de günümüzde kullanılamamaktadır. **Sadaret Amedi Kalemi; Belge No: 5, Dosya No: 40, Vesika No: 16, Tarih: 1268 H., 1852 M.**

⁵³ Saydam, “Louis Kossuth...”, a.g.e., s. 266.

⁵⁴ **Hariciye Nezareti Mektubi Kalemi, Belge No: 8, Dosya No: 37, Vesika No:90, Tarihi: 5 R. 1267 H./ 7 Şubat 1851 M.**

⁵⁵ Hermann, a.g.e., s. 86 ; Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, C. V, 7. Baskı, Ankara 1999, s. 216; Nejat Göyünç, “1849 Macar Mültecileri ve Bunların Kütahya ve Halep’te Yerleştirilmeleri ile İlgili Talimatlar”, Türk-Macar Kültür Münasebetleri Işığı Altında II. Rákóczi Ferenc ve Macar Mültecileri Sempozyumu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi (31 Mayıs–3 Haziran 1976), s.174; Sinan Kuneralp, “Bir Osmanlı Diplomatı Kostaki Musurus Paşa 1807-1891”, Belleten, C. XXXIV, Sayı. 135, (Temmuz 1970), s. 430

⁵⁶ Kont Gyula Andrassy’nin Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanlığına atanması Osmanlı Devleti tarafından da çok olumlu karşılanmıştır. Çünkü Andrassy’nin Türkiye’ye karşı olan iyiliksever ve dostane duyguları iyi bilinmektedir. Andrassy’nin Türkiye’ye karşı gösterdiği sevgi ve güven de bu kanıyı desteklemiştir. Bundan dolayı 1868’de Andrassy’ye birinci rütbeden Mecidiye Nişanı verilmiştir. Andrassy görevi basına gelir gelmez İmparatorluk elçilerine yolladığı “*genelge*” de Osmanlı Devleti ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasındaki dostluk ve ittifak ilişkilerinin bu dönemde de bakanın himayesi altında devamlılığının sağlanacağını göstermiştir. BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), **HR. SYS (Hariciye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı), Dos.158, no. 62, Lef. 1; BOA, İ. HR (İrade Hariciye), Dos. 227, no. 13306**

* Mecidiye Nişanı, Sultan Abdülmecid zamanında 3 Zilhicce 1268 (1852) çıkartılmıştır. Halk arasında Mecidiye nişanı suretinde de kullanılır. Birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve murassası bulunmaktadır. (Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. 2, İstanbul 1993, s. 428.)

teslim etmeyeceğini ifade etmişti. Bu teklif mülteciler arasında ilk ciddi bölünmeye sebep olmuştu⁵⁷. Leh mültecilerin büyük bir çoğunluğu İslamiyet'i kabul ederken, Macar mültecilerin hemen tamamı bu teklife kayıtsız kalmıştı. Böylece İslamiyet'i benimseyen mültecilerin iadesi hakkında anlaşmalarda mevcut hükümlerin kapsamı dışına çıkmıştı. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nin İslamiyet'i kabul etmiş olanlara rütbelerine ve önceki görevlerine uygun görevler de vermesi Avusturya'nın hiç hoşuna gitmemişti. Ancak İngiltere ve Fransa'nın İstanbul'daki elçileri, Osmanlı'nın mülteciler sorununda izlediği yolu haklı gördüklerini devletleri adına ilân etmişlerdi. Macar ve Leh Mültecileri sorunu böylece uluslararası bir nitelik kazanmıştı⁵⁸.

Bunun üzerine Osmanlı Hükümeti, Avrupa'da yayınladığı bir rapor ile merhamet ve insanlıktan doğan duygularla, mültecileri koruma hususunda yaptığı fedakârlığı dünya kamuoyu ile paylaştı. Raporun yayınlanması, Avrupa'da büyük tepkiler yarattı. İngiltere ve Fransa'da Türkiye lehinde gösteriler düzenledi. Öyle ki, Londra'da ki Türk Elçisi KostakiMusurus Paşa'ya sokakta rastlayan İngiliz gençleri, elçi beyin atlarını sökerek elçiliğe kadar arabasını kendileri çekmişlerdi⁵⁹.

Osmanlı yönetimi ayrıca bu dönemde mültecilerin serbest bırakılması için gerekli girişimlerin başlatılması yönünde karar alınmıştır⁶⁰. İlk girişimler, Âli Paşa tarafından 27 Temmuz 1850 tarihinde bir görüşme ile LordPalmerston'a açılmıştır⁶¹. Bu konuda İngilizler ve Amerika senatosu Osmanlı Devleti lehinde görüş belirtmiş, hatta Amerika Birleşik Devletleri 4 Mart 1851 tarihinde Akdeniz'de bulunan gemilerden birini Osmanlı Devleti'nin de kabul etmesi halinde Kossuth ve rüfekâsı için tahsis edilmesini karara bağlamıştır⁶².

Avusturya Hükümeti bu gelişmeler yaşanırken, Anadolu'daki mülteci başları dışındaki diğer mültecilerin kendisi için bir tehlike olmaktan çıktığını Osmanlı yönetimine iletmış ama evvelden liste halinde isimlerini bildirdiği kişilerin Osmanlı gözetiminde kaldığı sürece, Avusturya aleyhine bir yapılanmaya girişmemelerinin temin edilmesini ancak bu suretle mültecilerin bir kısmının serbest bırakılmasına razı olabileceğini ifade etmiştir.

Bu konu 17 Mart 1851 tarihinde Nazırlar Vekâlet'inde görüşülmüş ve Osmanlı Devleti menfaatlerine zarar vermeden, Avusturya ile yeni müşkülât çıkarmasına mahal bırakmadan İngiltere ve Fransa'nın da desteğinin alınarak sorunun halledilmesi kararlaştırılmıştır.

⁵⁷Hermann, **a.g.e.**, s. 86 ; Karal, **a.g.e.**, s. 216; Göyünç, **a.g.m.**, s. 174; Kunalalp, **a.g.m.**, s. 430

⁵⁸ Karal, **a.g.e.**, s. 216; 1849 yılında Osmanlı Devletine sığınan Macar-Polonya birlikleri, komutanlarından askerlerine kadar hepsi Osmanlı modernleşmesine katkıda bulunmuşlardır. İlber Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, İletisim Yayınları, 13. Baskı, İstanbul, 2002, s. 29; Mülteci subayların bir kısmı Vidin'de Müslümanlığı kabul etmiştir. Bunların bazıları: General Kmetty (İsmail Paşa), Kont Roswadowski (Hamza Bey), Bem Dede (Murat Paşa), Michael Czaikowsky (Sadık Paşa), Zanitski (Osman Paşa), Stein (Ferhat Paşa), Borzecki (Mustafa CelaleddinPaşa), Baron Stein (Ferhat Paşa), SeweynBielinski (Serasker Nihat Paşa), WladislawCzaikowsky (Sadık Paşa) yeni kurulacak Kazak alaylarının komutanı olarak tayin edildiler. Ferhat Paşa (Baron Stein) ise, İsmail Paşa ve Sefer Paşalar (Kossielski) Kazak, Polonez alaylarıyla Kafkas cephesinde Ruslara karşı mücadele ettiler. Ayrıca sanayi ve eğitim alanının da görev alan ve din değiştirmeden orduda yararlananlar da vardır. Topçuluk, haritacılık, matematik, veterinerlik ve resim alanında mültecilerin Osmanlı yenileşmesinde önemli payları vardır. FranciszekSokolski, Edirne Nafia müdürlüğü yapmıştır. AntonyAntonowicz telgraf başmüfettişi olmuştur. Macar ve Leh asıllı Paşalar sadece kendileri yaşamlarını değil, evlilik yaptıkları ve akraba oldukları çevreyi de etkilemişlerdir. Ortaylı, **a.g.e.**, s. 245-247

⁵⁹**a.g.e.**, s. 216-217

⁶⁰ Sinan Kunalalp; **Son Dönem Osmanlı Ricali (1839-1922)**, İsis Yayını İstanbul 1999, s.341

⁶¹ Nazır, **a.g.t.**, s. 301

⁶²Komlos, **a.g.e.**,s. 35-36

Avusturya Hükûmeti mülteciler için serbest bırakılma tarihi olarak da 1851'in Kasım ayını uygun görmüştür. Yapılan görüşmeler sonunda, Avusturya Hükûmeti'nin verdiği liste dışındakilerin serbest bırakılmaları kararı alınmıştır. Serbest bırakılmasına karar verilen mülteci sayısı 69⁶³, Kütahya'da kalmasına müsaade edilen mültecilerin sayısı 51 olarak tespit edilmiştir⁶⁴.

Serbest bırakılan 69 kişilik grup, yanlarında 150 kişilik Süvari birliği ile 9 Mayıs 1851 tarihinde Kütahya'dan ayrılmıştır. Yolculuk sırasında nasıl bir şekilde hareket edilmesi gerektiği mültecilere talimatlarla bildirildiği için onlara da Türkler tarafından gereken hassasiyet gösterilmiştir. Babıâli bu mülteci kâfilesinin gönderilmesinden sonra kalan mültecilerin de Eylül'de serbest bırakacağını Avusturya'ya bildirmiştir. Daha sonra Osmanlı elçisi KostakiMusurus tarafından 29 Temmuz 1851 tarihinde verilen "... *Babıâli dahî Macaristan'ın asayışı takarrür eylediği halde saltanat-ı Seniyye eşhas-ı mezkurenin sebillerini tahliye etmezden evvel bu niyetini muvafık-ı usûlhüsni hemcivarı ve dostu olduğu üzere Avusturya Devleti'ne ihbar ve istihsal-ı muvâfakatınasa'y ü ihtimam...*" nota, bu konuda Avusturya Devleti'nin geri adım atmayacağını Ali ve Mustafa ReşidPaşa'ya bildiren bir vesika niteliğindedir⁶⁵.

Mültecilerin serbest bırakılmaları konusunda girişimler sürerken, Kütahya'da kalan mülteciler içinde bu yönde hazırlıklar yapılmaya başlandığı, 22 Ağustos 1851 tarihinde kendilerine Mirliya Süleyman Refik Bey tarafından bildirilince bu haber muhacirler arasında büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Bu gelişme üzerine Kütahya'dan serbest bırakılan mültecilerin isimlerinin bulunduğu bir başka liste hazırlanmıştır⁶⁶.

1 Eylül 1851'de Kossuth ve elliye yakın mülteci Kütahya'dan ayrılmıştır. Kossuth Türkiye'de kaldığı yıllar hakkında şunları söylemiştir: "*Ben Türk halkına Sükran borçluyum ve bu borcu aziz ve mukaddes birmükellefiyet olarak kabul ediyorum. Türk halkının milli özelliklerine ve asilseciyesine karşı büyük bir saygı duymakta ve bu seciyeyi takdir etmekteyim*" Kossuth ve subaylar, Kütahya'da 17 ay kadar süren misafirlikten sonra İngiltere ile Fransa'nın Türkiye'yle yaptıkları anlaşma üzerine buradan ayrılmışlardır. Kossuth, daha sonra gittiği Londra'da büyük zafer kazanmış kahraman gibi kabul görmüştür. Burada yaptığı konuşmasında, hayatını güven altına alan ve kendisini düşmanlarına teslim etmeyen Türkleri övmüştür⁶⁷:

"Bugünkü hayatım ve hürriyetime sahipliğim, Avusturya ile Rusya'nın tehditlerine, baskılarına rağmen beni ve arkadaşlarımı muhafaza eden Türklersayesindedir. O Türkler ki yüksek hislerle ve insan haklarına saygılı oluşları ile tüm tehditlere boyun eğmediler. Türk milleti, bu yönüyle, üstün bir güce sahiptir. Türkiye'nin bugün ve istikbalde mevcut olması,

⁶³ "Kossuth, 1848-49 deneyimlerine dayanarak, yeni bir özgürlük savaşının başlaması halinde Macar ordusunun başkomutanlık görevinin kendisinin üstlenmesi gerektiği görüşündeydi. ... Kossuth 1849'da albaylığa kadar ve emigrasyonda kendisi tarafından tuğgeneralliğe yükseltilen JerzBulharyn'den Kütahya'da askerî konuda teorik ve pratik dersler aldı. Elindeki strateji yapıtlarına dayanarak, farklı uzunluklarda askerî teori niteliğinde çeşitli 19 inceleme yazdı. Bunlar, büyük kısmı Macar özgürlük savaşından aldığı örneklerle, bazı stratejik ve taktik sorunlara ışık tutmaktaydı. Teorik nitelikteki eğitimin yanı sıra Kossuth yeni Macar özgürlük savaşının bir an önce patlak vermesi uğrunda elinden geleni yapmaktan da geri durmadı...", Herman, a.g.e., s. 889-89

⁶⁴ Nazır, a.g.t., s. 317

⁶⁵ a.g.t., s. 318-321

⁶⁶ a.g.t., s. 325-327

⁶⁷ Taha Toros, *Geçmişte Türkiye-Polonya İlişkileri (Turco-Polish Relations In History)*, Gözlem Matbaacılık, İstanbul 1983, s. 24.

Avrupa'nın ve insanlık âleminin yararınadır. Ben Türklerden gördüğüm lütuf ve saygının hatıralarıyla yaşıyorum."⁶⁸.

1 Eylül 1851 tarihinde Kütahya'dan hareket eden mülteciler 9 Eylül'de Çanakkale'ye vardılar. Oradan "Mississippi" adını taşıyan Amerikan savaş gemisiyle Türkiye'den ayrıldılar⁶⁹. Mülteciler Anadolu topraklarında bir buçuk yıl (17 ay) kaldılar⁷⁰. Ancak Kossuth ve onunla birlikte hareket edenler, ülkeden ülkeye giderek sempati uyandırmak ve destek toplamak amacıyla dolaşmaya devam ettiler. Amerika ve en son İtalya en son durakları oldu.

Rusya ve Avusturya gibi iki güçlü devletin tüm tepki ve tehditlerine rağmen Osmanlı Devleti, mültecileri sınırlarından içeri kabul ettikten sonra devlet felsefesi, insana saygının en iyi örneklerini vererek, mültecileri ekonomik ve siyasî anlamda çok güç şartlar içinde olmasına rağmen, en iyi şekilde ağırlamak için elinden geleni yapmıştı. Bu tavrı ile de başta Avrupa olmak üzere bütün dünyanın takdirini toplamış ve geniş bir kamuoyu kitlesini arkasına almıştır.

Rusya ve Avusturya Devleti'nin açık tehditlerine karşı Sultan Abdülmecid, "ecdadımın altıyüz seneden beri bunca fedakârlıklarla muhafaza ettiği himâyet hakkında Avrupabizden nez' etmek mi istiyor. Bu hakkı zâyi ettikten sonra bana saltanatın dahilîzumu yoktur. Bir Macar'ı elli bin Osmanlı kanı döker yine muhafaza ederim" diyerek karşılık vermiş ve Osmanlı devlet felsefesinden ödün verme yerine bu devletleri karşısına alarak savaşı göze almıştı⁷¹.

Rusya, Macar mültecileri sorununun istediği gibi çözümlenmemesinden dolayı bu durumdan hoşnut kalmamış, iki yıl sonra Osmanlı Devleti'ni İngiltere ile paylaşma girişiminde bulunmuş ancak başarısız olmuştur. Bunun üzerine Osmanlı Devleti'nin bünyesindeki Ortodoks ve Slav tebaasını himayesi altına almak istemesi üzerine de Kırım Savaşı çıkmıştır⁷².

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

1830 ihtilal hareketlerinin başarısız olması 1848 ihtilal hareketinin şiddetini etkilemiştir. Avusturya İmparatorluğu'nda da Macar milliyetçilerinin; bağımsızlığın temini amacıyla; ihtilal hareketine geçmelerinin sebebi budur. Macarlar başlangıçta başarılı olmalarına rağmen, Rusya'dan gelen destek kuvveleri ile 370.000 kişi olan Avusturya ordusu karşısında kaybetmiştir. Bundan sonra ciddi takibata uğramış ve hapis cezaları almışlardır.

⁶⁸IstvánLázár, **Hungary A BriefHistory**, Translated: Albert Tezla, CorvinaBooks, Budapest 2002, s. 157-158

⁶⁹Herman, **a.g.e.**,s. 92

⁷⁰Güngörmüş, a.g.m., s. 135; Nazır, "Osmanlı Devleti'nin ...", s. 271; Kütahya'da ikamet ettikten sonra Kütahya'yı terk eden mültecilerin geride kalan eşyaları da Osmanlı Devleti tarafından masrafları üstlenilerek, yeni ikamet yerlerine gönderilmiştir. **Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Sadaret MektubiMühimme, Belge No: 9, Dosya No: 39, Vesika No: 86-22 M., 1268 H./16 Kasım 1851 M.**

⁷¹Tayyip Gökbilgin, "19. Asır Sonlarında Türk-Macar Münasebetleri ve Yakınlığı", Nemeth Armağanı, Yayına Hazırlayanlar: JanosErcman, Ağâh Sırrı Levent, Mecdet Mansuroğlu, Ankara1962, s. 172; Ebubekir Sofuoğlu, "Abdülmecid ve Macar Mülteciler", **Tarih ve Toplum**, Cilt: 36., Sayı: 215., İstanbul 2001, s. 297; Genelkurmay, **a.g.e.**, s. 59.

⁷²Karal, **a.g.e.**, s. 217

Bu baskılar karşısında da çareyi Osmanlı Devleti'ne sığınmakta bulmuşlardır. Macarlar mülteciler nedeniyle, Osmanlı-Avusturya ilişkileri ile Osmanlı-Rus ilişkilerini olumsuz yönde etkilenmiştir. Her iki devlet de mültecilerin bir an önce iadesini talep eden birer nota kaleme almışlar, Osmanlı Devleti'nin bu anlaşmalar mucibince hareket etmesi gerektiği aksi takdirde, diplomatik ilişkilerini kesecekleri tehdidinde bulunmuşlardır.

Osmanlı Devleti de meselenin halli için diplomasi kurumunu harekete geçirmiştir. Keçecizade Fuad Paşa her iki devlet nezdinde harekete geçerek meselenin ciddi bir siyasî krize neden olmadan çözenin yolunu aramaya başlamıştır. Bunun için Bükreş ve Petersburg'a giderek ilgili devletlerin devlet adamları ile diplomatik görüşmelerde bulunmuş ve Sultan Abdülmecid'i durumdan haberdar etmiştir. Padişah bu gelişme üzerine mültecilerin iadesinin; "...o makûleleriAvusturyalularaveyahûdRusyalularateslim etmek demek cânlarını tehlike-yiâzîmeyeilkâ eylemek demek olub buna isemerhamet-i seniyyekâil ve sâñ u sevket-i Devlet-i Aliyye'ye bir veçhile muvafık olmayacağı" imkân dahilinde olmadığını uluslar arası kamuoyuna belirtmiştir.

Bu yaşanan gelişme ile İngiltere ve Fransa'nın desteği sağlanırken, Avusturya ve Rus İmparatorluklarının şiddet ve nefretleri çekilmiştir. Osmanlı devlet adamlarının XIX. Yüzyılın en önemli diplomasi başarısı olarak karşımıza çıkan Macar ve Leh Mültecileri Meselesi; Ahmet Refik'in deyişiyle "*Türkiye'nin diplomasi tarihine şeref verebilecek mahiyette*" bir olaydır.

1849-1851 yılları bu diplomasi zaferinin yazıldığı dönem olarak tarihteki yerini almıştır. Başta Mustafa Reşid Paşa, Âli Paşa, Keçecizâde Fuad Efendi- daha sonra Paşa- ve KostakiMusurus Paşa'nın Macar ve Leh Mültecileri Meselesinde ortaya koydukları devlet adamlıkları vasfı ile bu diplomasi zaferinde imzaları bulunmaktadır. Böyle bir diplomatik zafer bir yanda Osmanlı devlet felsefesinin bir kez daha güncellenmesine vesile olmuş, bir yandan da hangi şartlarda olunursa olunsun Türk devlet felsefesinin işlerliğinin devam ettiğini göstermiştir. Bu cümleden olarak devleti maddî-manevî birçok sıkıntı ile baş başa olduğu bir dönemde Rusya ve Avusturya gibi iki güçlü devlete karşı devlet ve milletin onurunun korunması için, mültecilerin her birine kucak açılmıştır. Onların sahipsiz bırakılmaması; meselenin siyasî yönünün gölgede bırakıldığı ve insanî yönünün ön plana çıkarıldığıdır.

Osmanlı devlet adamlarının ortaya koydukları diplomasi girişimleri ile geçici de olsa İngiltere ve Fransa gibi dönemin süper güçlerini Osmanlı Devleti'ne yaklaştırmış, Kırım Harbi'nde de çok önemli iki müttefik kazandırmıştır. Kırım Harbindeki bu ittifak, Rusya'yı bir kez daha dizginlemiş ve bir süre daha bir tehdit olmaktan çıkarmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Mülteciler Meselesi'nde gösterdiği çabalar ve duyduğu insanî kaygılar, başta İngiltere, Fransa ve Amerika'da Osmanlı Devleti lehine bir kamuoyu oluşmasını sağlamıştır. Bu durum Osmanlı devlet adamlarına daha cesaretli davranma fırsatı vermiştir. Bütün bu saydıklarımız aslında Mülteci meselesinin siyasî süreci içinde olup bitmiştir.

Mülteciler Meselesinin halledilmesi sırasında ve sonrasında bir kısım mülteci memleketlerine dönmüş, bir kısmı da ya Müslüman olup ya da olmadan Osmanlı hizmetine girmişlerdir⁷³. Bunlar arasında askerlik mesleğinde mahir kişiler olmak ile birlikte pek çok

⁷³Ebuzyiya Tefvik, a.g.e., s.86

meslek koluna mahir kişilerin yanında önemli fikir adamları da bulunmaktadır. Bunların hemen hepsi profesyonel okullarda iyi eğitim alarak yetişmiş kişilerdir.

Mültecilerin bu durumu, nitelikli nüfus hareketlerine de önemli bir örnektir. Siyasî, içtimaî ve iktisadî birçok alanda yapısal ve fikrî etkiler bırakan bu kalifiye insan grubu, Osmanlı Devleti'nde, XIX. yüzyılın ikinci yarısında ya önemli değişimler gerçekleştirdi ya da önemli değişimlere zemin hazırladı. Çok geniş bir alanda yetişmiş insanlar barındıran bu grup, çok çeşitli sayılabilecek alanlarda Osmanlı Devleti'ne hizmet etmiştir.

Osmanlı Devleti topraklarını ikinci vatan olarak gören, vatan hasreti, sevgisi ve bağlılık duygularını Osmanlı Devleti'ne hizmet ederek tatmin etmek yoluna giden bu insanların çoğunluğu Osmanlı Devleti'ne hizmet etmeyi bir bahtiyarlık vesilesi olarak görmüştür. Özellikle askerî alanda kayda değer başarılar, kahramanlıklar, bazı tatsız örneklerde olduğu veçhile başarısızlıklar da gösteren mülteci subay ve erlerin çok önemli bir kısmı görevlerinde samimiyete karşılık gelen bazı hâl, hareket ve tavır sergilemiş, düşünceler ileri sürmüşlerdir.

Mültecilerin hemen hemen her birinin ruhuna işlemiş olan Rus ve Rusya düşmanlığı, hem Osmanlı Devleti'ne daha sıkı sarılmalarını sağlamış hem de hizmetlerini daha iyi yapmaları için bir gösterge olmuştur.

Mülteci gurubunda onlarca kişi başarı ve çalışkanlıklarının karşılığını devlet teşkilatında gelebildikleri en yüksek mevkilere gelerek almışlardır. Birçoğu önemli işler çıkararak Osmanlı Devleti için önemli birer kazanım olduklarını göstermişlerdir. İçlerinde Sultanın yakın hizmetine girecek kadar güven telkin etmiş insanlar bulunmaktadır. Bu özellikleri dikkate aldığımızda yukarıda da değindiğimiz gibi XIX. yüzyılın en kalifiye nüfus hareketi olarak karşımıza çıkmaktadırlar⁷⁴.

Etkileri dikkate alındığında Osmanlı rejimini aşan ve Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar gelen ve aynı zamanda da yeni Türk devletinin önemli içtimaî politikalarının zeminini oluşturan bir harekettir. Bu hareket aynı zamanda Mustafa Kemal Atatürk'ün fikirlerini etkileyen örneklerden birini de teşkil etmektedir.

ARŞİV BELGELERİ

Başbakanlık Osmanlı Arşivi İ. HR (İrade Hariciye), Dos. 227, no. 13306

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Sadaret Mektubi Mühimme, Belge No: 9, Dosya No: 39, Vesika NO: 86-22 M., 1268 H./16 Kasım 1851 M.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hariciye Nezareti Mektubi Kalemî, Belge No: 8, Dosya No: 37, Vesika NO:90

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Sadaret Amedi Kalemî; Belge No: 5, Dosya No: 40, Vesika No:16, Tarih: 1268 H.,1852 M.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Sadaret Mektubu Umum Vilayet 58/77-5, Kütahya fi Mai 1851R. 1267 H./ 7 Şubat 1851 M.

Kossuth Müzesi Genel Yazışmalar Dosyası; Pafta: 58, Ada: 375, Parsel:31

⁷⁴İhsanoğlu-Şeşen- Bekar; *Osmanlı Askeri...*,a.g.e., s.248

BASILMIŞ ESERLER

Ahmed Vefik, **Türkiye’de Mülteciler Meselesi**, İstanbul, 1926

Akdes Nimet Kurat, **Türkiye ve Rusya**, Ankara 1990

Charles Brevning, **The Age Of Revolution and Reaction 1789-1850**, U.S.A., 1970

Colonel Atwell C.B. Lake, **Narrative Of TheDefence Of Kars, Historical And Military**, London 1857

Ekmelettin İhsanoğlu - Ramazan Şeşen- M. Serdar Bekâr; **Osmanlı Askerlik Literatürü Tarihi, Cilt: 2**, İstanbul, 2004

Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, C.V , 7. Baskı, Ankara 1999

Ebuzziya Tevfik; **Yeni Osmanlılar Tarihi**, (Sadeleştiren: Ziyad Ebuzziya), Kervan Kitapçılık, İstanbul 1973

Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1789-1914**, Ankara 1997

Fahrettin Kırzıoğlu, **100. Yıldönümü Dolayısıyla 1855 Kars Zaferi**, İstanbul 1955

F. Eckhart, **Macaristan Tarihi** , (Çeviren: İbrahim Kafesoğlu), Ankara 1949

Kadri E. Unat; **Osmanlı İmparatorluğu’nda Tıp Zoolojisi**, İstanbul, 1970

Kazimierz Dopierala, **“Osmanlı İmparatorluğu’nda Polonyalılar”**, Savaş ve Barış: 15- 19. Yüzyılları Arasında Osmanlı- Leh İlişkileri, İstanbul 1999

Kossuth Printing House, **The History Of Capital Budapest**, Budapest 1973

Mithat Cemal Kuntay; **Namık Kemal(1) Devrin İnsanları ve Olayları Arasında**, Maarif Matbaası, İstanbul 1944

Lajos Lukacs, **Chapterson The Hungaian Political Emigration 1849-1867**, Directed By Zsazs Zsazsan Oszkay, Budabest, 1995

Mehmet Saray, **Türk Rus Münasebetlerinin Bir Analizi**, 2. Baskı, Ankara 2004

Jerzy S. Latka, **Polonezköy Adampol Cennetten Bir Köşe**, (Çeviren Nalân ve Antony Sarkady), İstanbul 1992

John H. Komlos, **Kossuth In America 1851-1852**, New York

Rifat Uçarol, **Siyasî Tarih**, Ankara 1979

Robert Hermann, **Doğumunun 200. Yıl Dönümünde Louis Kossuth 1848-1849 Macar Özgürlük Savaşı**, (Çeviren Yılmaz Gülen), Budapeşte 2003

GyörgyCsorba, **Kossuth’un Ayrılmasından Sonra Macar Mültecilerinin Hayatı ve Faaliyetleri, Lajos Kossuth’un Doğumunun 200. Yıldönümünde Lajos Kossuth 1848-1849 Osmanlı Macar İlişkileri**, Editörler: Celal İnal-Naciye Güngörmüş, Kütahya 2002

-----, **“Macar Mültecileri”**, Çev: Erol Hatipli, Türkler, Cilt: 12., Ankara 2002

György Hazai, **Tarih Boyunca Macar-Türk Bağları**, Budapest 1963

İlber Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, 19. Basım, İstanbul 2004

İlhan Tekeli-Selim İlkin; **Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü**, Ankara, 1993

İstvan Dede; **The Lawful Revolution 1848-1849**, Newyork 1979

István Lázár, **Hungary A Brief History**, Translated: Albert Tezla, Corvina Books, Budapest 2002

Sinan Kunalalp; **Son Dönem Osmanlı Ricali (1839-1922)** , İsis Yayını İstanbul 1999, s.341

Sir, G.P. GuachWardaw, **The Cambridge History Of British Foreign Policy (1783-1919)**, Volume II., (1815-1866) Londra 1923

Taha Toros, **Geçmişte Türkiye-Polonya İlişkileri (Turco-Polish Relations In History)**, Gözlem Matbaacılık, İstanbul 1983

Taha Toros, **Geçmişte Türkiye Polonya İlişkileri**, İstanbul 1983

Tayyip Gökbilgin, **“19. Asır Sonlarında Türk-Macar Münasebetleri ve Yakınlığı”**, Nemeth Armağanı, Yayına Hazırlayanlar: Janos Ercman, Ağâh Sırrı Levent, Mecdut Mansuroğlu, Ankara 1962

T.C. Genelkurmay Başkanlığı, **Tarihte Türk- Macar İlişkileri**, Ankara 2002

MAKALELER, SEMPOZYUMLAR

Ayhan Öztürk, “1848 Macar Ayaklanması ve Avrupa Devletlerinin Tepkileri”, **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: I., Sayı 3., Ankara 1997

Abdullah Saydam, “*Kütahya’da Mülteci bir Cumhurbaşkanı Louis Kossuth*”, **Tarih ve Toplum**, Cilt: 28., Sayı: 167., İstanbul 1997

Abdullah Saydam, “*Osmanlıların Siyasî İlticâlara Bakışı yada 1849 Macar-Leh Mültecileri Meselesi*”, **Bellekten**, Cilt: LXI., Sayı: 231’den ayrı Basım, Ankara 1997

Abdullah Saydam, “*Müslüman Olan Macar Mültecileri Meselesi*”, **Toplumsal Tarih**, Cilt: IV., Sayı: 24., Sayfa: 16-21., İstanbul 1995

Bayram Nazır, “Osmanlı Devleti’nin Aldığı Tedbirler ve Kütahya’dan Lajos Kossuth’u Kaçırma Girişimleri”, **Tarih ve Toplum**, Cilt: 36., Sayı: 251., İstanbul 2001

Kemal Karpat, “**Kossuth İn Turkey: The Impact Of Hungarian Refugees İn The Ottoman Empire 1849-1851**”, CİEPO Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslar arası Komitesi VII. Sempozyum Bildirileri, Yayına Hazırlayanlar: Jean Bacque, Louis Gramment, İlber Ortaylı, E. Van Danzel, Ankara 1994

Nejat Göyünç. “*1849 Macar Mültecileri ve Bunların Kütahya ve Halep’e Yerleştirilmeleri ve İlgili Talimatlar*”, **Türk Macar Kültür Münasebetleri Işığında II. Rakoczi Ferenc ve Macar Mültecileri Sempozyumu** (31 Mayıs 3 Haziran 1976), İstanbul 1976

İlber Ortaylı, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Askeri Reformlar ve Polonyalı Subaylar”, **Askeri Tarih Bülteni**, Sayı: 27., Ankara 1989

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 35 Mart – Nisan 2013

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

İsmail Doğan, “*XIX. Yüzyıl Macar Tarihsel Romanında Türkler*” **Türkiye’de Sosyal Bilimlerin Gelişmesi ve Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Sempozyumu** (24-26 Nisan 1996) Ankara 1998

Sinan Kunalp, “*Bir Osmanlı Diplomatı Kostaki Musurus Paşa 1807-1891*”, Belleten, C. XXXIV, Sayı. 135, (Temmuz 1970)

Ziya Şakir, “*Türkiye’ye İlticâ Eden Macar Büyüklere*”, **Resimli Tarih Mecmuası**, Sayı: 30., İstanbul 1952

TEZ VE SÖZLÜK:

Bayram Nazır, **Mülteciler Meselesi, 1849-1851**, Erzurum, 1999, (Basılmamış Doktora tezi)

Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. 2, İstanbul 1993, s. 428.